

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Sonrası Türkiye’de Banka Kârlılığının Belirleyicileri

Cemil ÇİFTÇİ (<http://orcid.org/0000-0002-3653-5512>), Department of Economics, Pamukkale University, Turkey; e-mail: cemilc@pau.edu.tr

Dilek DURUSU-ÇİFTÇİ (<http://orcid.org/0000-0003-1911-4801>), Department of International Trade and Finance, Pamukkale University, Turkey; e-mail: dciftci@pau.edu.tr

Determinants of Bank Profitability after Transition to the Strong Economy Program in Turkey

Abstract

In Turkey, many important steps have been taken towards restructuring the banking sector within the framework of “Transition to the Strong Economy Program” which was put into practice after the economic crisis at the beginning of the 2000s. The positive effects of the program have begun to be seen from the mid-2000s however, there has been a decline in bank profitability. This study takes into consideration the heterogeneity in terms of bank profitability and separate the sector into two groups as low and high profitable banks. In this context, utilizing the panel GMM estimation methods the effects of bank-specific, sector-specific and macroeconomic variables on bank profitability in Turkey were analyzed during the period 2006-2016. The findings reveal significant policy implications for the banking sector.

Keywords : Banking Profitability, Panel Data Models, Turkey.

JEL Classification Codes : G21, C23.

Öz

Türkiye’de 2000’li yılların başında yaşanan ekonomik krizler sonrasında uygulamaya konulan *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı* çerçevesinde bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına yönelik adımlar 2000’li yılların ortalarından itibaren kendini göstermeye başlamış ancak sektörün gelişimiyle banka kârlılıklarında azalmalar da meydana gelmiştir. Bu çalışmada sektörün kârlılıklar açısından heterojen bir yapıda olduğu göz önüne alınmış ve sektör düşük kârlı ve yüksek kârlı bankalar şeklinde iki gruba ayrılarak analiz edilmiştir. Bu kapsamda 2006-2016 döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların kârlılıklarına bankaya özgü, sektöre özgü ve makroekonomik değişkenlerin etkileri panel GMM tahmini yöntemiyle analiz edilmiştir. Uygulama sonuçları bankacılık sektörü açısından önemli politika çıkarımlarını ortaya koymuştur.

Anahtar Sözcükler : Banka Kârlılığı, Panel Veri Modeli, Türkiye.

1. Giriş

Türkiye’de 24 Ocak 1980 Kararları, ithal ikameci sanayileşme politikalarının terk edilerek ihracata dayalı serbest piyasa ekonomisine geçişin sağlanmasıyla, ekonomide köklü bir yapısal dönüşümü beraberinde getirmiştir. Söz konusu yapısal dönüşümün bir parçası olarak 1 Temmuz 1980 tarihi itibarıyla vadeli mevduata ve kredilere uygulanan faiz oranları serbest bırakılmış, bankalara mevduat sertifikası çıkarma izni verilmiştir. Bu dönemde yabancı bankaların kurulması, şube açmaları ve ayrıca yeni ticaret bankalarının kurulması önündeki engeller de kaldırılarak bankacılık sektöründe finansal serbestleşme yolunda önemli adımlar atılmıştır. 1980-2000 döneminde faizlerdeki artışlarla birlikte bankacılık kesiminde toplam mevduatlar 6,6 kat, toplam aktifler 4 kat, toplam krediler ise 2 kat artarak sektör önemli oranda büyümüştür (Coşkun vd., 2012). Bununla birlikte, finansal piyasaların kontrolsüz bir biçimde liberalleştirilmesi, 1990’ların başında bankacılık sektöründe önemli krizleri de beraberinde getirmiştir. 1990’lı yıllarda kronikleşen yüksek enflasyonunun etkisiyle söz konusu dönemde bir taraftan sektörde çok şubeli bankacılığın artış hızı düşük düzeylerde gerçekleşmiş, diğer taraftan bankalar ağırlıklı olarak devlet iç borçlanma senetlerine ve tüketici kredilerine; hanehalkı ve firmalar ise döviz tevdiat hesaplarına yönelmiştir¹. Bu dönemde yaşanan makroekonomik istikrarsızlıklar bankacılık sektörünü de olumsuz olarak etkilerken, sektördeki yapısal, kurumsal ve yönetsel sorunlar da ekonomideki bunalımların derinleşmesine neden olmuştur². Bu süreçte banka iflaslarını önlemek için tasarruf mevduatlarının tamamı güvence altına alınsa da bu düzenleme piyasada ahlaki çöküntü problemini de beraberinde getirmiştir (Assaf vd., 2013).

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri ise bankacılık sektöründeki sorunları en üst düzeye çıkarmıştır. Faiz ve enflasyon oranları yükselmeye devam ederken, döviz kurlarındaki dalgalanmalar da ekonominin bütününde bir belirsizlik ortamını beraberinde getirmiştir. Uluslararası Para Fonu (IMF)’na verilen niyet mektubuyla birlikte 15 Mayıs 2001’den itibaren “*Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*” uygulanmaya başlanmıştır. Bu programla birlikte aktif yapısı zayıflayan ve sermayesi yetersiz olan bazı bankalar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu’na devredilirken, diğer bankalar sermaye artırımlarıyla sermaye yapılarını güçlendirmeye yönlendirilmiştir. Ayrıca Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu aracılığıyla sektörün uluslararası kurallara uygun bir biçimde yeniden yapılandırılması, yönetim-denetim çerçevesinin güçlendirilmesi ve etkinliğin artırılması amaçlanmıştır.

2000’lerin ortasına gelindiğinde Türkiye’de bankacılık sektörü yapısal bir dönüşüm yaşamış, banka sayısı azalırken, sektörde yabancıların payı yükselmiştir. Sektördeki verimlilik istikrarlı bir biçimde artmış ve genel olarak krizlere karşı daha güçlü bir yapıya

¹ Türkiye’de bankacılık sektörünün gelişim süreci hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Coşkun vd. (2012).

² 1990’larda bankacılık sektöründe açılan yeni bankalar, finansal piyasalardaki fonların en büyük talep edicisi konumundaki kamu sektörünün dışlama etkisinden kurtulmak isteyen firmalar tarafından kurulmuştur (Aysan & Ceyhan, 2008).

kavuşmuştur, ki 2008 yılındaki küresel krizin Türk bankacılık sektörünü diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden daha az etkilemesi de bu güçlü yapının bir sonucu olarak değerlendirilebilir (Gürbüz vd., 2013; Assaf vd., 2013; Coşkun vd., 2012; Kılıç, 2011; Fukuyama & Matousek, 2011)³.

Ayrıca 2000'li yıllarda bir taraftan enflasyon oranlarındaki azalma, diğer taraftan sektördeki yabancı sermayeli banka payındaki artışın etkileriyle rekabetin yapısı da değişmiştir. Türkiye'de 2000'lerin ortasından sonra üniversite sayısındaki ve üniversite mezunu nitelikli işgücü arzındaki hızlı artışa karşın son yıllarda işgücü talebi azalmaya başlamıştır. 2015'e kadar bankacılık sektöründeki artan personel sayıları 2015'den sonra azalmaya başlanmıştır. Bu azalışta önemli etkenlerden birinin bilgi ve iletişim teknolojilerindeki ve özellikle 2010'ların başlarından itibaren internet kullanım oranlarındaki artışın da etkili olduğu ifade edilebilir.

Tablo 1'de Türkiye'de tek haneli enflasyon oranlarının geçerli olduğu 2006-2016 döneminde (2008 yılı hariç) bankacılık sektöründe kredi/mevduat oranı %81,5'den %106,1'e çıkmasına karşın sektörde kârlılık oranlarının düştüğü görülmektedir. Söz konusu dönemde bankacılık sektöründeki ticari bankaların faiz gelirlerinin aktiflere oranı %11,2'den %7,2'ye, diğer taraftan faiz dışı gelirlerin aktiflere oranı %2,6'dan %1,3'e düşmüştür. 2006-2016 döneminde mevduat bankalarında vergi öncesi kârın aktiflere oranı ise %2'den %1,2'ye düşmüştür.

Tablo: 1
Türkiye Bankacılık Sektöründe Temel Rasyolar

Değişken	2006	2016	2006-2016 Ortalaması
Ortalama Aktif Kârlılığı	1.7	1.1	1.4
Ortalama Özkaynak Kârlılığı	15.1	9.4	12.1
Vergi Öncesi Kârlılık	2.0	1.2	1.6
Özkaynaklar/Toplam aktifler	11.2	10.6	12.1
Takipteki krediler/Toplam krediler	3.4	3.8	3.9
Toplam krediler/Toplam mevduat	81.5	106.1	97.2
Faiz gelirleri/Toplam aktifler	11.2	7.2	8.8
Faiz dışı gelirler/Toplam aktifler	2.6	1.3	1.6
Faiz dışı giderler/Toplam aktifler	3.8	2.5	3.2
Mevduat artış oranı	0.4	0.2	0.2
Toplam gelir/personel sayısı	1412.4	4000.5	2078.6

Not: Tabloda Türkiye'de faaliyet gösteren analize konu 22 bankanın rasyolarına ilişkin veriler, Türkiye Bankalar Birliği veri tabanından elde edilmiştir.

Türkiye'de bankacılık sektörü kârlılığı üzerine yapılan önceki çalışmalar incelendiğinde değişkenlerin kârlılık üzerine etkilerine dair kesin bir yargı bulunmamaktadır. Türkiye'ye ilişkin literatür temelde iki gruba ayrılabilir. Bu çalışmaların önemli bir kısmı söz konusu ilişkiyi bankalar arasında herhangi bir gruplandırmaya gitmeden ve statik panel veri modellemesi ile ele almışlardır. Oysaki banka kârlılıkları

³ 2000-2010 yıllarında bankacılık sektöründe verimlilik artmış olmakta birlikte, söz konusu dönemde yurt içi kredilerin özellikle kısa vadeli yabancı sermayeye dayalı olarak artırılmasının ülke ekonomisini ve bankaları dışsal şoklara açık hale getirdiğini vurgulayan çalışmalar da vardır (Bkz. Assaf vd. 2013).

piyasadaki aksaklıklara ve şoklara duyarlıdır ve bu duyarlılık nedeniyle kendi geçmiş değerleriyle de ilişkilidir ve bu durum modelin dinamik bir model halinde tahmin edilmesini gerektirir. Bunun yanı sıra kârlılık değişkeni ile belirleyicileri arasındaki içsellik problemi modelin En Küçük Kareler (OLS) yöntemi ile tahmininin sapmalı sonuçlar vermesine neden olmaktadır. Bu doğrultuda modeli dinamik yapıda ele alan az sayıdaki çalışma ise bankalar arasında herhangi bir gruplandırmaya gitmemiştir (örneğin, Gürbüz vd. 2013; Turgutlu, 2014).

Bir diğer grup ise bankaları ölçeklerine göre veya mülkiyet yapılarına göre ayırıştırarak analiz etmiş, ancak banka kârlılığı ve belirleyicileri ilişkisinin dinamik yapısını göz ardı ederek, statik bir model tahmini gerçekleştirmişlerdir (örneğin, Tunay & Silpar, 2006; Gülhan & Uzunlar, 2011).

Bu çalışmanın temel motivasyon kaynağı ise incelenen dönemde bankaların kârlılıklarındaki azalma trendinin görece olarak yüksek kârlılığa sahip bankalarla, görece olarak düşük kârlılığa sahip bankalar arasında önemli bir farklılık göstermesidir. Bu nedenle çalışmamızda önceki literatürden farklı olarak Türkiye’de bankacılık sektöründe kârlılığı etkileyen faktörler banka kârlılıklarındaki söz konusu heterojen yapı göz önüne alınarak ve bankalar gruplara ayırıştırılarak analiz edilecektir. Böylelikle hem banka grupları arasında kârlılığı etkileyen faktörler arasındaki benzerlikler ve farklılıkların açığa çıkarılması, hem de birbirine benzer kârlılıktaki bankalar için daha gerçekçi sonuçlar ortaya konulabilmesi amaçlanmaktadır. Tablo 1’den de görülebileceği gibi 2006-2016 döneminde tüm bankaların ortalama aktif kârlılığı 1.4 düzeyindedir. Bu dönemde Türkiye ortalamasının altında bir aktif kârlılığa sahip bankaların (bundan sonra bu bankalara düşük kârlı bankalar denilecektir) kârlılığı, bu ortalamanın üstünde aktif kârlılığa sahip bankaların (yüksek kârlı bankalar) kârlılıklarındaki azalmaya göre çok daha fazla gerçekleşmiştir⁴. Tablo 2’de yüksek kârlı bankaların ortalama aktif kârlılığının yaklaşık %35 azaldığı, düşük kârlı bankaların ortalama aktif kârlılığının ise yaklaşık %48 azaldığı görülmektedir. Özellikle görece olarak yüksek kârlılığa sahip bankaların kriz sonrası 2009 ve 2010 yıllarında bir toparlanma yaşamasına rağmen, görece olarak düşük kârlılığa sahip bankaların benzer bir süreç geçirmedeği görülmektedir.

Tablo: 2
Türkiye Bankacılık Sektöründe Ortalama Aktif Kârlılığı

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Değişim
Tüm Bankalar	1.67	1.98	1.47	1.76	1.63	1.27	1.44	1.12	1.11	0.89	1.05	%37.2
Yüksek Kârlı Bankalar	2.32	2.52	1.86	2.53	2.39	1.77	1.92	1.57	1.49	1.31	1.51	%34.9
Düşük Kârlı Bankalar	0.73	1.19	0.90	0.65	0.52	0.55	0.75	0.48	0.57	0.30	0.38	%47.6

Not: Tabloda yer alan rasyolar Türkiye Bankalar Birliği veri tabanından elde edilen veriler ile yazarlar tarafından hesaplanmıştır.

⁴ Yüksek ve düşük kârlı bankalara ilişkin daha detaylı bilgi için bakınız Ek-1.

Bu noktada söz konusu dönemde Türkiye'de bankacılık sektöründe kârlılığı etkileyen faktörlerin yeniden analiz edilmesinin önemi ve gerekliliği doğmaktadır. Bu çalışmada, yukarıda belirtilen hususlar dikkate alınmış ve önceki literatürden farklı olarak Türkiye'de bankacılık sektörü iki farklı gruba ayrılarak 2006-2016 döneminde kârlılığı etkileyen faktörlerin analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada modelin dinamik yapısı göz önüne alınarak dinamik panel veri modeli Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ile tahmin edilmiştir.

Çalışmanın geri kalan kısmında öncelikle literatür taraması sunulacaktır. 3. bölümde veri ve metodoloji tanıtılacaktır. 4. bölümde bulgulara ilişkin karşılaştırma ve değerlendirme yapılacaktır. 5. bölüm ise sonuçlara ayrılacaktır.

2. Literatür Taraması

Bankalar, finansal piyasaların en önemli aktörleridir. Bu nedenle, bankaların kârlılığı ve etkinliği gerek finansal sistemin istikrarı gerekse sektörün ülkelerin büyüme ve kalkınma sürecinde firmalara sağlayacağı kaynaklar açısından yadsınamaz etkileri nedeniyle iktisat literatüründe önemli analiz konularından biri olagelmiştir. Bu bölümde öncelikle banka kârlılığını etkileyen faktörlerin etkileme kanallarını açıklarken, söz konusu değişkenlerin kârlılık ile ilişkisine yönelik literatürdeki ampirik bulgular sunulacaktır. Sonrasında ise Türkiye'de bankacılık sektörü kârlılığını analiz eden çalışmaların bulguları ortaya konulacaktır.

2.1. Banka Kârlılığının Etkileyen Faktörleri Analiz Eden Çalışmalara Genel Bir Bakış

Literatürde bankaların performansını belirlemeye yönelik teorilerin üç başlık altında ele alındığı ifade edilebilir (Olweny & Shippo, 2011). Bankaların performansı, ilk olarak endüstriyel organizasyon teorisyenlerince 1980 ve 1990'larda *piyasa gücü* ve *etkin yapı* teorileri olmak üzere iki farklı bakış açısıyla analiz edilirken, 2000'lerin ortasında dengeli *portföy teorisi* de sektördeki kârlılığı etkileyen faktörlerin analizine önemli katkılar sağlamıştır. Piyasa gücü teorisi, yapı-davranış-performans ve görelî piyasa gücü hipotezleri olmak üzere iki alt başlıkta incelenmektedir. Yapı-davranış-performans yaklaşımına göre yoğunlaşma, firmalar arasındaki işbirliğini teşvik ederek, firmalara daha yüksek fiyatlar belirleme ve buna bağlı olarak da aşırı kârlar elde etme olanağı sağlamaktadır. Dolayısıyla yoğunlaşmanın kârlılığa neden olacağı ileri sürülmektedir. Görelî piyasa gücü hipotezi ise bankaların kârlılığının piyasa paylarından etkilendiğini ifade etmektedir. Etkin yapı hipotezinde yönetim ve ölçek etkinliğindeki artışın piyasada daha yüksek yoğunlaşmaya ve böylelikle de daha yüksek kârlara neden olacağı ileri sürülmektedir. Portföy teorisi yaklaşımında ise banka kârlılığının temel olarak aktif çeşitlendirmesi, diğer bir deyişle banka yönetiminin belirlenen aktif ve pasiflerin yapısı ile üretilen aktiflerin her birinin birim maliyetlerine bağlı olarak açıklanacağı ifade edilmektedir.

Kârlılığı açıklamaya yönelik söz konusu üç teorik yaklaşımdan piyasa gücü yaklaşımı banka kârlılığını dışsal piyasa faktörlerine bağlı olarak açıklarken, etkin yapı ve

portföy teorisi yaklaşımları ise kurumsal (içsel) etkinliklere ve yönetici kararlarına bağlı olarak açıklamaktadır. Söz konusu üç farklı yaklaşımın katkılarıyla literatürde bankacılık sektöründeki kârlılığı etkileyen faktörler uygulamalı çalışmalarda üç başlık altında farklı değişkenler kullanılarak analiz edilmektedir (Athanasoglou vd., 2006; Athanasoglou vd., 2008; Sufian & Habibullah, 2009; Alper & Anbar, 2011; Olweny & Shiphoo, 2011; Sufian, 2011; Staikouras & Wood, 2004). Bu değişkenler kendi içinde şu üç gruba ayrılabilir. Birincisi büyüklük, sermaye, mevduat, risk ve harcama yönetimi gibi bankaya özgü olan ve bankaların yönetim politikaları tarafından alınan kararlar çerçevesinde biçimlendirilen faktörler; ikincisi enflasyon ve büyüme gibi makroekonomik değişkenler; üçüncüsü ise bankaların sahiplik yapısı ve yoğunlaşma gibi sektörel değişkenlerdir.

2.1.1. Banka Kârlılığını Etkileyen Bankaya Özgü Değişkenler

Literatürde bankaların kârlılığını etkileyen içsel faktörlerin en önemlilerinden birinin *sermaye yeterliliği* (capital adequacy) olduğu ifade edilmektedir. Bu değişken toplam aktiflerin ne kadarının özkaynaklarla karşılandığını, diğer bir ifadeyle bankanın sermaye gücünün bir ölçüsünü ifade etmektedir. Sermaye yeterliliği, bir taraftan mevduat sahiplerini bankaların karşı karşıya olduğu risklere karşı korurken, diğer taraftan finansal piyasalardaki istikrar ve etkinliği geliştirmeye önemli katkılar sağlayabilmektedir. Yüksek sermaye oranı bankaların daha düşük maliyetli ve daha az riskli kaynaklara ulaşabilmesine katkı sağlarken, beklenmeyen kayıpların bankalar üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaktadır. Bununla birlikte, düşük riske sahip olmak hem bankanın kredi değerliliğinin artmasına hem de fonlama maliyetlerinin azalmasına yol açabileceği gibi yüksek sermaye oranı dışsal fon ihtiyacını da azaltarak kârlılığı da artırabilmektedir. Diğer taraftan, literatürde geleneksel risk-getiri hipotezi olarak bilinen yaklaşıma göre bu durum bankaların kârlı yatırım fırsatlarını kaçırabileceği anlamına da gelebilmektedir. Bu nedenle sermaye yeterliliği ile kârlılık arasında negatif bir ilişki de beklenebilir (Hoffman, 2011). Bu görüşe göre sermaye yeterliliğindeki artış bankaların aşırı temkinli olarak çalışmasına bağlı olarak yüksek kâr olanaklarını değerlendirememesine ve fırsat maliyetlerinin artmasına neden olabilmektedir (Dietrich & Wanzenried, 2014). Athanasoglou vd. (2008) Yunanistan, Olweny ve Shiphoo (2011) Kenya, Bennaceur ve Goaid (2008) Tunus ve Staikouras ve Wood (2004) Avrupa Birliği (AB) bankaları üzerine yapmış oldukları çalışmalarda sermaye yeterliliği ile kârlılık arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bunun yanı sıra Hoffmann (2011) ABD’deki bankalar üzerine yaptığı çalışmada ise sermaye yeterliliği ve kârlılık arasında negatif bir ilişkiyi ortaya koymuştur.

Bir diğer içsel değişken olan *firma büyüklüğü*⁵ (size) ve kârlılık arasındaki ilişki ise birçok faktöre bağlı olarak açıklanabilir. Örneğin, büyüklük bankalar için ölçek veya alan ekonomileri avantajı yaratabileceği gibi bu bankalar piyasa gücünü, daha güçlü bir marka

---

⁵ Literatürde firma büyüklüğü değişkeni için genel olarak bankaların aktif büyüklüğü değişkeni kullanılmaktadır (Bkz. Staikouras & Wood, 2004; Athanasoglou vd., 2008; Meslier vd., 2014).

imağı veya örtülü olarak (batmak için çok büyük olması nedeniyle) düzenleyicilerin korumasını sağlamak için kullanabilirler (Goddard vd., 2004). Bununla birlikte bankaların belli bir büyüklükten sonra negatif ölçek ekonomileriyle karşı karşıya kalma olasılığı da artmaktadır (Hoffman, 2011). Ampirik bulgular bu değişkenin etkilerinin de farklılaştığını ortaya koymaktadır. Örneğin, Saona (2016) Latin Amerika ülkelerindeki bankacılık sektöründe gözlenen ölçek ekonomilerinin sektörde büyüklük ve net faiz marjı arasında pozitif bir ilişkiyi de beraberinde getirdiğini ifade ederken, Athanasoglou vd. (2008)'nin Yunanistan'daki bankalar üzerine yaptıkları çalışmada büyüklüğün kârlılık üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Goddard vd. (2004) Avrupa ülkeleri üzerine yaptıkları çalışmada -her ne kadar İngiltere gibi çok büyük bankaların olduğu bir ülkede büyüklük ve kârlılık arasında pozitif bir ilişki olmakla birlikte- bu iki değişken arasında herhangi sistematik bir ilişki olmadığını; etkinliğin kârlılığı büyüklüğe oranla daha fazla etkilediğini ifade etmektedirler. Diğerlerinden farklı olarak, Hoffman (2011) ABD bankaları için pozitif içsel ekonomilerinin firmalar belirli bir büyüklüğe ulaştıktan sonra negatife döndüğünü ifade etmektedir. Böyle bir durumda ise büyüklük ve kârlılık arasındaki ilişki negatif de olabilmektedir.

Takipteki kredilerin toplam kredilere oranı olan *kredi riski* (credit risk) bankaların kredi kalitesini gösteren önemli göstergelerden biridir. Söz konusu oranda meydana gelen artışlar kredi kalitesinin ve buna bağlı olarak da banka kârlılığının azalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle de takipteki kredilerin toplam kredilere oranı ile kârlılık arasında negatif bir ilişki olması beklenmektedir. Staikouras ve Wood (2004) AB ülkelerindeki 685 banka üzerine yaptıkları çalışmada kredi riskinin anlamlı ve negatif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Benzer bir biçimde Sufian (2011) tarafından Kore'deki ticari bankalar üzerine yapılan çalışmada da kredi riskinin kârlılığı anlamlı ve negatif olarak etkilediği ortaya konulurken, özellikle takipte krediler için ayrılan payların sektörde önemli sorunlara yol açabileceği ifade edilmektedir. Buna karşın, Sufian ve Habibullah (2009) Çin'deki bankalar üzerine yaptıkları çalışmada takipteki kredilerin kârlılığı pozitif olarak etkilediğini ortaya koymuş, bu durumu verilen krediler için teminat altına alma ve izleme için ayrılacak kaynakların kredilerin kalitesini ve maliyet etkinliği ölçümünü etkileyeceğini ifade eden tutumluluk hipoteziyle (skimping hypothesis) açıklamışlardır⁶. Saona (2016) ise kredi riskinin kârlılığı anlamlı ve pozitif olarak etkilediği sonucuna ulaşırken, söz konusu pozitif etkiyi, Latin Amerika ülkelerinde faaliyet gösteren bankalardan takipteki kredileri yüksek oranda olanların -yüksek yoğunlaşma oranlarının etkisiyle- yüksek faiz marjları belirleyerek, bu maliyetleri müşterilerine yansıtabilmelerine bağlamaktadır.

Banka kârlılığının bir diğer belirleyicisi olan *likidite riskini* (liquidity risk) gösteren kredi/mevduat oranı; bankaların yükümlülüklerini ne ölçüde yerine getirdiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte likit varlıklar genellikle düşük getiri

---

⁶ Söz konusu durumda bankaların kararları kısa dönem faaliyet maliyetleri ile gelecekteki sorumlu krediler arasındaki değiş-tokuşa bağlıdır (Berger & DeYoung, 1995).

oranlarına sahiptir. Bu nedenle yüksek likiditenin kârlılığı negatif olarak etkilemesi beklenmektedir (Kosmidou, 2008). Ancak ampirik literatür bu değişkenin etkisi ile ilgili de farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Örneğin, Curak vd. (2012)’nin 16 Makedon bankası üzerine yaptıkları çalışmada kredi-mevduat oranındaki artışın daha fazla gelir getirici aktif yaratarak kârlılığı olumlu olarak etkilediği ifade edilmiştir. Benzer şekilde Bourke (1989)’un 12 ülkedeki 90 banka üzerine yaptığı çalışmada likidite ve kârlılık arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan, Bordeleau ve Graham (2010)’in Amerika ve Kanada’da likit varlıklarla banka kârlılığı arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılırken, likiditenin belirli bir oranın üzerine çıkması durumunda likit aktiflerin kârlılığı negatif olarak etkilediği belirtilmektedir.

Gelir çeşitlendirmesi de bankaların kârlılığını etkileyen ve net faaliyet gelirlerini daha istikrarlı hale getiren önemli faktörlerden biridir. Bu bakımdan *faiz dışı gelirler* (non-interest income) kârlılığı pozitif olarak etkileyen faktörler arasında öne çıkmakta ve bankaların toplam risklerini de azaltmaktadır (Ahamed, 2017; Meslier vd., 2014; Alper & Anbar, 2011; Staikouras & Wood, 2004). Söz konusu faiz dışı gelirler arasında özellikle net ücret ve komisyon gelirleri bankaların gelir kalemleri içinde öne çıkmakta ve faiz marjlarının daralması durumunda faaliyet giderlerinin karşılanması bakımından önemli bir faktör haline gelebilmektedir. Bu argümanı destekler biçimde örneğin Jiang vd. (2003) Hong Kong bankaları için faiz dışı gelirlerin kârlılık üzerinde anlamlı bir şekilde pozitif etkisi olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte faiz dışı gelirler, aynı zamanda bankaların faaliyet gelirlerindeki değişkenliği artırarak, finansal performansları olumsuz olarak da etkileyebilmektedir⁷. Saona (2016)’nın Latin Amerika ülkeleri için yaptığı çalışmada bu savı destekler biçimde faiz dışı gelirler ile kârlılık arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Faiz dışı giderler (non-interest expense) bankaların, faiz ödemeleriyle ilgili olmayan ve faaliyetlerini sürdürmesini sağlayan ücret ve çalışanlara yapılan ödemeler, kira, sigorta, tesislerin ve bankaların sahip oldukları makine, araç ve gerecin bakım ve onarımı için yapılan giderlerden oluşmaktadır. Faiz dışı giderlerin aktiflere oranı ise bankaların yönetimlerinin etkinliğini gösterir ve kârlılık üzerindeki etkisinin negatif olması beklenmektedir. Bu kapsamda örneğin Athanasoglou vd. (2008) Yunanistan, Sufian ve Habibullah (2009) Çin bankaları için faiz dışı giderlerin kârlılık üzerinde negatif ve anlamlı bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

Ticari bankaların temel kaynaklarının başında mevduatlar gelmektedir. *Mevduatlardaki artış* bankaların gelir getirici aktiflerinin artışını beraberinde getirmekle birlikte, mevduatlardaki artışın kârlılığı pozitif olarak etkileyebilmesi, söz konusu gelir

---

⁷ DeYoung ve Roland (2001), *faiz dışı gelirin banka faaliyet gelirinin oynaklığını artırmasını şu üç temel neden ile açıklamıştır: i) Kredi temelli faaliyetler, ücret esaslı faaliyetlere kıyasla daha yüksek geçiş maliyetleri gerektirir; ii) Kredilendirme faaliyetleri daha düşük işletme kaldıraç gerektirir; iii) Ücretlendirme faaliyetleri ücret esaslı faaliyetlerden daha düşük finansal kaldıraç gerektirir.*

getirici aktiflerin -ki krediler bu aktiflerin başında yer almaktadır- kalitesine de bağlıdır. Dietrich ve Wanzenried (2011) mevduat artışının kârlılık üzerindeki etkisini bankaya özgü iki faktör ve sektöre özgü bir faktöre bağlı olarak değişebileceğini ifade etmektedirler. Bankaya özgü faktörler arasında mevduat artışının gelir getirici aktiflere dönüştürülebilme yeteneği ve söz konusu sürecin aktif kalitesi üzerindeki etkisi yer almaktadır. Sektöre özgü faktör ise yüksek mevduat artış hızlarının sektördeki rekabeti artırarak kârlılığı azaltabilmesidir. Bu nedenle Dietrich ve Wanzenried (2011) söz konusu değişkenin kârlılık üzerindeki etkisinin yönünün teorik olarak öngörülemediğini belirtirken, İsviçre'deki 372 ticari banka üzerine yaptıkları çalışmada yıllık mevduat büyümesinin kârlılık üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bunun yanı sıra örneğin İslam ve Nishiyama (2016) ise Bangladeş, Hindistan, Nepal ve Pakistan'dan oluşan Güney Asya ülkeleri üzerine yaptıkları çalışmada mevduat artışı oranının kârlılık üzerinde istatistikî olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını ifade etmektedirler.

2.1.2. Banka Kârlılığını Etkileyen Sektörel Değişkenler

Yoğunlaşma (concentration) bankaların kârlılığını etkileyen sektörel bir değişkendir. Literatürde, yoğunlaşmanın piyasadaki firmalar arasında işbirliğini teşvik etmesine bağlı olarak firmaların yüksek fiyatlar belirleyerek aşırı kârlar elde etmesine neden olacağı ifade edilmektedir. Jeon ve Miller (2005) Amerikan bankacılık sektörü ve Athanasoglou vd. (2006) Güney Batı Avrupa kredi kurumları üzerine yaptıkları çalışmalarda yoğunlaşmanın kârlılık üzerinde pozitif bir etkisi olduğu ortaya koyulmuştur. Dietrich and Wanzenried (2014) 118 ülke üzerine yaptıkları çalışmada da düşük gelirli ülkelerde yoğunlaşma ve kârlılık arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Saona (2016) özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki bankacılık sektöründeki yüksek yoğunlaşmanın ve düşük rekabet ortamının bankaları -takipteki krediler gibi- olumsuz maliyetleri müşterilerine yansıtma olanağı sağlayarak kârlılığı olumlu olarak etkilediğini vurgulamaktadır. Diğer taraftan, bazı ampirik çalışmalarda yoğunlaşma ve kârlılık arasında negatif bir ilişki olduğu veya herhangi bir anlamlı ilişki olmadığı bulgularına da ulaşılmıştır. Örneğin, García-Herrero vd. (2009) 87 Çin bankası üzerine yaptıkları çalışmada yoğunlaşmadaki azalmanın kârlılığı artırdığı bulgusuna karşın, Athanasoglou vd. (2008)'nin Yunanistan'daki ve Staikouras ve Wood (2004)'un AB'deki, Özcan ve Çiftçi (2015)'nin Türkiye'deki bankalar için yaptıkları çalışmalarda yoğunlaşma ve kârlılık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır.

Bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğünün gayrisafî yurtiçi hasılaya oranı olarak ifade edilen *bankacılık sektörünün gelişmişliği* (banking sector development) bir taraftan bankacılık sektörünün hizmetlerine olan toplam talebi diğer taraftan ise söz konusu yüksek talep sayesinde piyasaya yeni bankaların girişini etkilemektedir. Bu nedenle piyasaya yeni bankaların girişinin sektördeki rekabeti artırıp daha düşük kârlılıklara ve daha düşük faiz marjlarına yol açması beklenmektedir (Demirgüç-Kunt & Huizinga, 1999; 2001). Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2001)'nin OECD ve gelişmekte olan ülkeler üzerine yaptıkları çalışmada bankacılık sektörü geliştikçe banka kârlarının ve marjlarının azaldığı sonucuna ulaşmışlardır. Çalışmada söz konusu negatif etkinin özellikle gelişmiş ülkelerde sektördeki rekabet nedeniyle olabileceğini ifade etmişlerdir. Tan vd. (2017) 2003-2013 dönemindeki

Çin’deki ticari bankalar üzerine yaptıkları çalışmada ise bankacılık sektöründeki gelişmenin kârlılık üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşıırken, bu durumu bankacılık hizmetlerine yönelik talep artışının ölççek ekonomileri yoluyla kârlılığı artırabilmesine bağlamışlardır. Bunun yanı sıra Ben Naceur ve Oman (2008) Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) ülkeleri üzerine yaptıkları çalışmada finansal sektörün gelişmişliğinin bankaların performansı üzerine anlamlı bir etkisi olmadığını göstermişlerdir.

2.1.3. Banka Kârlılığını Etkileyen Makroekonomik Değişkenler

Bankaların kârlılığını etkileyen dışsal değişkenler arasında yer alan *büyüme* ve *enflasyon* gibi ekonomik değişkenler üzerinde banka yönetimlerinin herhangi bir etkisi olmamakla birlikte, söz konusu faktörler bir taraftan bankaların işleyişi diğer taraftan performansı üzerinde önemli etkilere sahip olabilmektedir. Makroekonomik koşullardan büyümenin, kredi taleplerindeki artışlara bağlı olarak artan faiz oranları aracılığıyla faiz gelirlerini ve bankaların kârlılığını olumlu olarak etkilemesi beklenmektedir (Athanasoglou vd., 2008; Demirgüç-Kunt & Huizinga, 1999; Staikouras & Wood, 2004; Dietrich & Wanzenried, 2014). Bununla birlikte iktisadi koşullarda meydana gelen kötüleşmeler ise kredi kayıpları aracılığıyla kârlılıkların azalmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla gerek gayri safi yurt içi hasıla büyümesi gerekse kişi başına gelir artışı ile kârlılık arasında pozitif bir ilişkinin olması beklenmektedir. Ampirik literatür ekonomik büyümenin banka kârlılığı üzerindeki etkisine yönelik de farklı bulgular ortaya koymaktadır. Örneğin Ben Naceur ve Goiaed (2008)’in Tunus üzerine yaptıkları çalışmada büyüme ile kârlılık arasında anlamlı bir ilişkiye ulaşılmazken, Sufian ve Habibullah (2009)’ın Çin üzerine yaptığı çalışmada büyümeyle kârlılık arasında pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Enflasyonun bankaların kârlılığı üzerindeki etkileri ise firmaların ücret ve diğer faaliyet giderlerini faiz oranlarına oranla ne kadar değiştireceğini bağlıdır. Genellikle enflasyon ortamında faiz oranlarında meydana gelen artış söz konusu maliyetlerdeki artışın üzerinde kaldığından kârlılığın enflasyon oranlarından olumlu olarak etkilenmesi beklenebilir. Bununla birlikte söz konusu etki enflasyonun bankalar tarafından öngörülüp öngörülememesine de bağlı olacaktır (Dietrich & Wanzenried, 2014). Bu kapsamda örneğin Athanasoglou vd. (2006) Güney Batı Avrupa ülkelerinde, Sufian ve Habibullah (2009) Çin bankacılık sektöründe enflasyonun kârlılık üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.2. Türkiye’de Bankacılık Sektörü Kârlılığını İnceleyen Çalışmalar

Bankacılık sektöründe kârlılığı etkileyen faktörlerin işareti ve büyüklüğü konusunda uluslararası literatürde olduğu gibi Türkiye verisi ile gerçekleştirilen çok sayıda çalışmada da farklı sonuçlar elde edilmiştir. Kârlılığa etki eden faktörlere ilişkin bulguların farklılaşmasında pek çok neden olabilir. Bunlar arasında dinamik ele alınması gereken bir modelin statik model şeklinde tahmin edilmesi, açıklayıcı değişkenlerin farklılaşması, incelenen dönem aralığı ve de banka yapılarının farklı olması sayılabilir. Tüm bu etkiler dikkate alınarak Türkiye literatürü sunulurken daha toparlayıcı olması açısından çalışmalarda yalnızca bankacılık kârlılığına anlamlı şekilde etki eden değişkenlere yer verilecektir.

Literatürdeki çalışmaların büyük bir kısmında kârlılık ile belirleyicileri arasındaki ilişki, statik panel regresyon modelleriyle ve bankalar arasında herhangi bir gruplandırmaya gidilmeden analiz edilmiştir. Bu kapsamda 2000'li yıllarda Türkiye'de bankacılık sektöründe kârlılığın belirleyicileri üzerine yapılan önemli çalışmalardan biri olan Türker-Kaya (2002) çalışmasında banka kârlılığına mikro ve makro değişkenlerin etkileri Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GLS) yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmada sermaye yeterliliği, likit varlıklar/toplam varlıklar, toplam krediler/toplam varlıklar değişkenleri ile kârlılık arasında pozitif, personel harcamaları, toplam mevduatlar/toplam varlıklar ve kredi riski ile kârlılık arasında negatif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer taraftan makro değişkenlerden enflasyon ve bütçe açığının kârlılığı anlamlı bir şekilde pozitif etkilediği ancak ekonomik büyümenin anlamlı bir etkisi olmadığı ifade edilmiştir. Atasoy (2007)'un Türkiye'de 26 bankaya yönelik sabit etkiler panel veri regresyon modelini tahmin ettiği çalışmasında sermaye yeterliliği ve mevduatların aktiflere oranının aktif kârlılığını pozitif etkilerken; duran aktif, takipteki alacaklar için ayrılan özel karşılık gideri, faiz dışı giderler/toplam aktifler, yoğunlaşma ve büyüme değişkenlerinin ise negatif etkilediği gösterilmiştir. Sayılğan ve Yıldırım (2009) ise banka kârlılığının enflasyon ve bilanço dışı faaliyetler/toplam aktiflerin artması ile azaldığını; diğer taraftan üretim endeksi, bütçe dengesi ve sermaye yeterliliği ile arttığını göstermiştir. Taşkın (2011) çalışmasında net faiz marjı, aktif kârlılığı ve özkaynak kârlılığı olmak üzere üç farklı kârlılık göstergesi kullanarak gerçekleştirdiği analizler sonucunda genel olarak kârlılığın mikro değişkenler tarafından açıklandığını ortaya koymuştur. Bankaların aktif kârlılığının kredi riski, personel giderleri ve 2001 krizi tarafından negatif etkilendiği, bilanço dışı faaliyetler/toplam aktifler oranı ile üretim endeksi değişkeninden ise pozitif etkilendiği belirlenmiştir. Alper ve Anbar (2011) sabit etkiler panel veri modeli tahmini gerçekleştirdikleri çalışmalarında aktif kârlılığı değişkeninin büyüklük ve faiz dışı gelirler değişkenlerinden pozitif; krediler/aktifler ile kredi riski değişkenlerinin negatif etkilendiği sonucuna ulaşmışlardır. Daha yeni bir veri seti kullanarak gerçekleştirdikleri analizlerinde Özgür ve Gorus (2016) bankaya özgü değişkenlerden büyüklük ve faiz gelirlerinin kârlılık üzerindeki etkisinin pozitif, kredi riski değişkeninin etkisinin ise negatif olduğunu ortaya koymuştur. Bu gruptaki çalışmalardan farklı olarak Gürbüz vd. (2013) ve Turgutlu (2014) modelin dinamik bir şekilde ele alınması gerektiğini ifade etmiş ve kârlılık değişkenlerinin belirleyicilerini Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (Sistem-GMM) kullanarak analiz etmişlerdir. Gürbüz vd. (2013) büyüklük ve yoğunlaşmanın aktif kârlılığını pozitif, faiz değişkeninin ise negatif etkilediği sonucuna ulaşırken, Turgutlu (2014) ise aktif kârlılığının en çok operasyonel verimlilik değişkeninden (negatif bir şekilde) etkilendiğini ortaya koymuştur.

Türkiye üzerine literatürdeki diğer çalışmalar ise bankacılık sektöründe farklı tipte bankalar olduğuna dikkat çekerek analizlerini bankaları farklı gruplarda ele alarak gerçekleştirmişlerdir. Bu kapsamda örneğin Tunay ve Silpar (2006) çalışmasında analiz öncelikle bankaların ölçeklerine göre ikili (büyük ve küçük) ve üçlü (büyük, orta ve küçük) gruplara ayrılarak; sonrasında ise bankalar mülkiyet esasına göre ayrıştırılarak gerçekleştirilmiştir. Panel regresyon analizi sonuçlarına göre büyük ölçekli bankaların kârlılığını faiz dışı gelirler, enflasyon, büyüme ve hisse senedi piyasası kapitalizasyon oranı pozitif etkilerken, bankacılık sektörü gelişmişliğinin negatif etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Orta ölçekli bankaların kârlılığı sermaye yeterliliği, büyüme ve yoğunlaşma değişkenlerinden pozitif etkilenirken, büyüklük ve enflasyondan negatif etkilenmektedir. Son olarak, küçük ölçekli bankaların kârlılığı için sadece enflasyon değişkeninin pozitif, sermaye yeterliliği, mevduatların hisse senedi piyasası kapitalizasyon değerine oranı ve bankacılık sektörü gelişmişliği değişkeninin negatif etkilediği ortaya konulmuştur. Gülhan ve Uzunlar (2011) çalışmasında ise Türkiye’de faaliyet gösteren bankalar yerel ve yabancı bankalar olarak iki gruba ayrıldıktan sonra incelenen dönem de 1990-2000 kriz öncesi dönemi ve 2002-2008 kriz sonrası dönem olarak ele alınmıştır. Çalışmanın bulguları genel olarak birinci dönemde mikro değişkenlerin hem yerel hem de yabancı bankalar için anlamlı olduğuna; bunlar arasında büyüklük ve sermaye yeterliliği değişkenlerinin pozitif yüksek etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. İkinci dönemde ise yine mikro değişkenlerin etkisinin ağırlıkta olduğu ancak bununla birlikte büyüklüğün pozitif etkisinin ve personel giderlerinin negatif etkisinin önemli ölçüde yükseldiği bulgusuna erişilmiştir.

3. Veri ve Metodoloji

Bu çalışmada 2006-2016 yılları arasında 3’ü kamu, 19’ü özel olmak üzere toplam 22 ticari bankaya ait yıllık veriler Türkiye Bankalar Birliği istatistiklerinden derlenmiştir. Makroekonomik değişkenlere ait veriler ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’ten elde edilmiştir. 2000’li yılların ortalarından itibaren bankalar *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*’nın gerekliliklerinin yerine getirilmesiyle birlikte daha dayanıklı bir yapıya kavuşmuşlarsa da genel olarak kârlılıkları düşme eğilimindedir. Bununla birlikte bankaların kârlılıklarının heterojen bir yapıda olması tüm bankaların birlikte değerlendirilmesinde sapmalı ve yanıltıcı bulgular elde edilmesine neden olabilir. Bu nedenle çalışmanın bu aşamasında bankalar ortalama aktif kârlılıklarına (ROAA) göre iki gruba ayrılmıştır. Ortalama aktif kârlılığı 2006-2016 döneminde sektör ortalamasının üstünde kalan bankalar “yüksek kârlı bankalar” ve bu ortalamanın altında kalan bankalara ise “düşük kârlı bankalar” olarak gruplandırılmıştır. Buna göre Halk Bankası, Garanti Bankası, Ziraat Bankası, Akbank, Anadolu Bank, Finans Bank, İş Bankası, Denizbank, Arap Türk Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Citibank, Vakıflar Bankası ve Şekerbank yüksek kârlı bankalar grubunda yer alırken, Türk Ekonomi Bankası, Alternatif Bank, HSBC Bank, ING Bank, ICBC Turkey Bank, Burgan Bank, Turkish Bank, Turkland Bank ve Fibabanka düşük kârlı bankalar grubundadır.

Çalışmada bağımlı değişken olarak literatürde banka kârlılığı için en çok kullanılan değişken olan ortalama aktif kârlılığı (ROAA) değişkeni kullanılmıştır. Açıklayıcı değişkenler için banka kârlılığının belirleyicilerine yönelik olarak yine literatürdeki ampirik çalışmalarda en sık kullanılan değişkenler kendi içinde (i) bankaya özgü (mikro) değişkenler, (ii) sektöre özgü değişkenler ve (iii) makro değişkenler olmak üzere üç gruba ayrılmış ve söz konusu değişkenlerin tanımları ve banka kârlılığı üzerine beklenen etkileri Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo: 3
Banka Kârlılığını Etkileyen Değişkenler

Değişken	Tanımı	Beklenen İşareti
Bağımlı Değişken		
Ortalama Aktif Kârlılığı	Net Kâr / Ortalama Toplam Aktifler	
Açıklayıcı Değişkenler		
<i>Bankaya özgü değişkenler</i>		
Büyüklik	Toplam Aktiflerin Logaritması	?
Sermaye Yeterliliği	Özkaynak/Aktif	+
Kredi Riski	Takipteki Krediler/Toplam Krediler	-
Likidite Riski	Toplam Krediler/Toplam Mevduat	-
Faiz Dışı Gelir	Faiz Dışı Gelirler/Toplam Aktifler	+
Faiz Dışı Giderler	Faiz Dışı Giderler/Toplam Aktifler	-
Verimlilik	Toplam Gelir/Personel sayısı	+
Mevduat Artış Oranı	Mevduatların büyüme hızı	?
<i>Sektöre özgü değişkenler</i>		
Yoğunlaşma ⁸	Herfindahl-Hirschman İndeksi	?
Bankacılık Sektörü Gelişmişliği	Bankacılık Sektörü Aktifleri/GSYH	+
<i>Makroekonomik değişkenler</i>		
Enflasyon	Yıllık enflasyon oranı (%)	?
Büyüme Oranı	Reel GSYH büyüme oranı (%)	+

Bu çalışmada Türkiye'de ticari bankaların kârlılığını etkileyen içsel ve dışsal temel faktörlerin etkilerini analiz etmek amacıyla Athanasoglu vd. (2008), Garcia-Herrero vd. (2009) ve Dietrich ve Wanzenried (2014) çalışmalarında olduğu gibi aşağıdaki dinamik doğrusal model tahmin edilecektir:

$$\pi_{it} = c + \delta\pi_{i,t-1} + \sum_{j=1}^J \beta_j X_{it}^j + \sum_{l=1}^L \beta_l X_{it}^l + \sum_{m=1}^M \beta_m X_{it}^m + \varepsilon_{it} \quad i = 1 \dots, N \quad t = 1 \dots, T \quad (1)$$

$$\varepsilon_{it} = v_i + u_{it} \quad v_i \sim IIN(0, \sigma_v^2), \quad u_{it} \sim IIN(0, \sigma_u^2)$$

Bu denklemde π_{it} i bankasının t zamanındaki kârlılığını, c sabit terimi, X_{it} açıklayıcı değişkenleri ve ε_{it} hata terimlerini göstermektedir. Hata terimi v_i gözlemlenemeyen bankaya özgü değişkenler ve u_{it} idiosenktratik (idiosyncratic) hata teriminden oluşmaktadır. (1) nolu denklemde açıklayıcı değişkenlerden X_{it}^j bankaya özgü değişkenleri, X_{it}^l sektöre özgü değişkenleri ve X_{it}^m makroekonomik değişkenleri ifade etmektedir. Bankaların kârlılıkları, piyasa rekabetindeki engellere, eksik bilgiye ve/veya makroekonomik şoklara karşı duyarlılıkları zaman içinde devam etmeye yönelik bir eğilim gösterir. Bu da serilerin geçmiş değerleriyle ilişkili olduğu anlamına gelir (Berger vd., 2000). Dolayısıyla (1) numaralı denklemdeki ilişki analiz edilirken modele bağımlı değişkenin gecikmeli değeri eklenerek dinamik bir model elde edilmiştir.

Çalışmada kullanılan modelin dinamik yapısı nedeniyle modele bağımlı değişkenin gecikmeli değerinin eklenmesi, bu modelin en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmesi durumunda tutarsız ve sapmalı tahminciler üretmesine neden olmaktadır (bkz. Baltagi, 2001). Arelano ve Bond (1991) söz konusu tutarsızlık ve etkinliğin bağımlı değişkenin gecikmeli değerlerinin yanı sıra açıklayıcı değişkenlerin gecikmeli değerlerinin de modele

⁸ Herfindahl-Hirschman İndeksi tarafımızca hesaplanmıştır.

araç değişken olarak dâhil edilmesiyle yeniden kazanılabileceğini göstermiştir. Buna ilave olarak bağımlı değişken ile açıklayıcı değişkenler arasında içsellik sorunu olduğu ileri sürülebilir. Örneğin daha kârlı bankalar özkaynaklarını daha kolay olarak arttırabilirler, benzer şekilde daha fazla pazarlama harcaması yaparak piyasadaki büyüklüklerini arttırabilirler ki bu da kârlılıklarını pozitif olarak etkileyebilir (Garcia-Herrero vd., 2009). Ancak bu ilişkinin tersi de geçerli olabilir, çünkü daha kârlı bankalar daha fazla personel istihdam ederek faaliyet etkinliklerinin düşmesine de neden olabilirler (Dietrich & Wanzenried, 2014). Bu nedenlere bağlı olarak (1) numaralı dinamik panel veri modeli içsellik problemini de dikkate alan Arelano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) ile tahmin edilmiştir.

4. Ampirik Bulgular ve Değerlendirme

Panel verinin zaman boyutunun kısa olması durumunda, kullanılan araç değişkenlerin de zayıf olması sebebi ile Arelano ve Bond tahmincisinin etkin olmayabileceği şeklinde eleştirilebilmektedir (Arelano & Bover, 1995). Ancak bu çalışmada zaman boyutunun bu tür bir problemi ortadan kaldırmaya yetecek kadar uzun olması ve araç değişkenlerin geçerliliği testi sonucuna göre araç değişkenlerin geçerli olduğu boş hipotezinin reddedilememesi nedeniyle (1) numaralı denklem Arelano ve Bond (1991) tahmin yönetimi ile tahmin edilmiştir. Değişen varyans sorununa karşı dirençli (robust) standart hatalar ile elde edilen sonuçlar Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo: 4
GMM Regresyon Sonuçları

	Yüksek kârlı bankalar			Düşük kârlı bankalar		
	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık	Katsayı	t-istatistiği	Olasılık
ROAA(-1)	-0.137	-1.685	0.094	0.154	0.915	0.363
Büyüklik	0.546	0.941	0.348	0.525	1.119	0.267
Sermaye yeterliliği	0.164***	4.833	0.000	0.127*	1.845	0.069
Kredi riski	-0.144***	-3.668	0.000	-0.016	-0.191	0.849
Likidite riski	-0.013***	-3.128	0.002	0.003	0.370	0.713
Faiz dışı gelir	0.250**	2.321	0.022	0.329**	2.900	0.005
Faiz dışı gider	-0.323*	-1.792	0.076	-0.840***	-4.298	0.000
Verimlilik	0.001*	2.210	0.030	0.00001**	2.256	0.027
Mevduat artış oranı	0.051	0.540	0.590	-0.268*	-1.938	0.057
Yoğunlaşma	0.006***	4.138	0.000	0.006	1.507	0.137
Bankacılık sektörü gelişmişlik indeksi	-1.650*	-1.770	0.079	-1.652	-1.503	0.137
Büyüme	-0.001	-0.123	0.902	-0.004	-0.323	0.748
Enflasyon	-0.029	-1.008	0.315	0.113***	3.204	0.000
Wald-test	1579.44 (0.000)			540.75 (0.000)		
				40.560 (0.619)		
Sargan test	53.686 (0.150)					
		-3.131				
AR (1)	(0.017)			-1.590		
	)			(0.111)		
AR (2)	-0.461			-1.089		
	(0.644)			(0.275)		

***, ** ve * katsayıların sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeylerinde anlamlı olduğunu göstermektedir. t-istatistikleri robust standart hatalar dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Tablo 4’de görülebileceği gibi her iki grup için de Wald testi uyumun iyi olduğunu (fine goodness of fit) göstermektedir. Sargan testi modelde aşırı tanımlayıcı kısıtlamalar

(over-identifying restrictions) olduğuna dair bir kanıt olmadığını ortaya koymaktadır. Son olarak otokorelasyonun olmadığı boş hipotezi AR(2) sonuçlarına göre her iki grup için de reddedilememektedir.

Uygulama sonuçları yüksek kârlı bankalarla düşük kârlı bankalar arasında kârlılığın etkileyen faktörler açısından bazı anlamlı ve dikkat çekici farklılıklar ve bazı değişkenler için de benzerlikler olduğunu ortaya koymaktadır.

Bulgulara göre sermaye oranının gerek yüksek kârlı bankalarda (0.164) gerekse düşük kârlı bankalarda (0.127) kârlılık üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı olması Türkiye'deki bankaların için beklenen bir sonuçtur ve literatürdeki önceki bulguları (örneğin, Tunay & Silpar, 2006; Atasoy, 2007; Sayılğan & Yıldırım; 2009) desteklemektedir. Bu durum 2000'lerin başında yaşanan ekonomik kriz sonrasında uygulanan "*Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*" kapsamında, bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma sürecinde sermaye yapılarını güçlendirmeye yönelik uygulamaların olumlu sonuçları olarak yorumlanabilir. Daha önce de belirtildiği gibi sermaye yeterliliğindeki bu gelişimin Türkiye'deki bankaların 2008 krizinden, diğer gelişmekte olan ülkelerdeki bankalara göre, görece olarak daha az etkilenmesinin arkasında yatan en önemli sebeplerden biri olduğu da ifade edilebilir.

Bu çalışmada Tunay ve Silpar (2006), Abbasoğlu vd. (2007) Çalmaşur ve Daştan (2016) gibi büyüklüğün kârlılığın pozitif olarak etkilediği sonucuna ulaşan çalışmalardan farklı olarak büyüklük ile kârlılık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Türkiye'deki bankalar için bu durum büyüklüğün bir taraftan ölçek ekonomisi avantajı ile pozitif etki doğuracağı ancak diğer taraftan firma büyüdükçe bürokratik ve yönetsel sorunların da negatif etkiler yaratabileceği ve dolayısıyla kârlılık üzerindeki etkisinin belirsiz olabileceğine dair savları desteklediği şeklinde yorumlanabilir.

Beklenildiği gibi kredi riskinin kârlılık üzerindeki etkisi negatif ve anlamlıdır. Söz konusu negatif etkinin yüksek kârlı bankalarda (-0.144) düşük kârlı bankalara oranla (-0.016) daha büyük olduğu tespit edilmiştir. Takipteki kredilerin toplam kredilere oranını gösteren bu değişkene ilişkin iki grup arasındaki farklılık Türkiye'de yüksek kârlı bankaların kredi kalitesi ve kredi tahsisinde daha riskli davrandıklarına işaret etmektedir. Bu değişkene ilişkin bulgular literatürdeki önceki sonuçları da (Örneğin, Turker-Kaya, 2002; Alper & Anbar, 2011; Özgür & Görüş, 2016) destekler niteliktedir.

Likidite riskinin ise düşük kârlı bankaların kârlılıkları üzerinde anlamlı bir etkisi olmamakla birlikte yüksek kârlı bankalarda anlamlı ve negatif bir etkisi (-0.013) söz konusudur. Ancak son yıllarda kredi mevduat oranının yüzde yüzün üzerine çıkması ve son dönemde ABD ve AB ülkelerinde beklenen faiz artışları da göz önünde bulundurulduğunda, yakın gelecekte kredi ve likidite risklerinin yüksek kârlı bankaların kârlılıkları üzerindeki negatif etkisinin artacağı beklenebilir.

Faiz dışı gelirlerin kârlılık üzerindeki etkisi her iki banka grubunda da pozitif ve anlamlı olmakla birlikte, düşük kârlı bankalarda (0.329) söz konusu etkinin yüksek kârlı

bankalara (0.250) oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. Operasyonel verimliliği gösteren faiz dışı giderlerin kârlılık üzerindeki etkisi de her iki banka grubunda da negatif ve anlamlıdır, bununla birlikte söz konusu etkinin düşük kârlı bankalarda (-0,840) yüksek kârlı bankalara (-0,323) göre oldukça yüksek olması dikkat çekici bir unsurdur. Sonuçlar Türkiye’de faiz dışı giderlerin iyi yönetilemediğine işaret ederken, özellikle 2000’li yılların sonlarında daha belirgin hale gelen ve çok hızlı bir biçimde büyüyen internet bankacılığı ve büyük bankaların internet bankacılığına yönelik katlandıkları maliyetlerin bu sonuca etki ettiği ifade edilebilir.⁹

Mevduat artışının kârlılık üzerinde yüksek kârlı bankalarda anlamlı bir etkisinin olmadığı, düşük kârlı bankalarda ise negatif ve anlamlı bir etkiye (-0.268) sahip olduğu görülmektedir. Daha hızlı büyüyen bankalar mevduat yükümlülüklerini büyük ölçüde daha yüksek kazançlara dönüştürerek, daha yüksek kârlılık elde edebilirler. Bununla birlikte mevduat büyümesi çoğu zaman daha düşük kalitedeki borç verenlere sağlandığında büyümenin kârlılığı pozitif etkileyebileceği de bilinmektedir. Bu durum yüksek kârlı bankalarda kredi riski değişkenine ilişkin bulgular tarafından da desteklenmektedir. Dahası piyasadaki yüksek büyüme oranı rekabeti artırarak kârlılığı azaltıcı etki de doğurabilir. Türkiye’de özellikle 2010’lardan itibaren mevduat artış hızının kredi/mevduat oranlarındaki artışa oranla düşük kalması ve sektördeki artan rekabetin de düşük kârlı bankaları daha fazla etkilediği ifade edilebilir.

Personel başına düşen toplam geliri ifade eden verimlilik değişkeni ise her iki grup için de oldukça düşük pozitif bir etkiye sahiptir. Şubeler yoluyla mevduat çekmek ve diğer bankacılık hizmetleri gibi faaliyetler için gerekli maliyetlerin, internet üzerinden bankacılık hizmeti sunmak için gerekli maliyetlerden daha düşük olması (Hawkins & Mihaljek, 2001; Hernando & Nieto, 2007) istihdamı, piyasadaki rekabetin yapısını ve bunlara bağlı olarak da kârlılıkları etkilemektedir.¹⁰ Son yıllarda hızla gelişen internet bankacılığı ile bankaların personel sayısında -2015 yılında sonra- bir azalmayı beraberinde getirmiş ve verimlilikler de bu gelişmeden etkilenmiş olmakla birlikte, bu durumun henüz banka kârlılıklarına yansımadağı görülmektedir.

Yüksek kârlı bankalarda kârlılık üzerinde anlamlı, negatif ve en büyük etki bankacılık sektörü gelişmişlik endeksine aittir. Bu değişkene ilişkin bulgular, Demirgüç-Kunt ve Huizinga (2001) çalışmasında belirtilen bankacılık sektörü geliştikçe rekabetin artacağı ve dolayısıyla bankaların daha düşük kârlılıklarla karşılaşacağı savını doğrulamaktadır. Ayrıca Tunay ve Silpar (2006)’ın büyük ölçekli bankalarda bankacılık

---

⁹ 2010 yılında 6,7 milyon kullanıcının yararlandığı internet bankacılığı 2017 yılında 32 milyon aktif müşteri tarafından kullanılmıştır. Son yedi yılda bu hizmeti kullanan müşteri sayısı %380 oranında artmıştır (TBB, 2018).

¹⁰ Onay vd. (2008) Türkiye’de internet bankacılığının 1996-2005 döneminde kârlılık üzerinde etkilerini analiz ettikleri çalışmalarında internet bankacılığının özkaynak getirileri üzerinde -2 yıl gecikmeli olarak - pozitif bir etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlardır.

sektörü gelişmişliğinin kârlılığı negatif etkilediği sonucunu da desteklemektedir. Yoğunlaşmanın banka kârlılığı üzerinde oldukça düşük bir etkiye sahip olduğu sonucu yine sektördeki yüksek rekabetin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Sektördeki yoğunlaşma oranını gösteren Herfindal-Hirschman endeksi 2010 yılından itibaren azalan bir seyir izlemesi de bu durumu desteklemektedir.

Makroekonomik değişkenlerden ise büyüme her iki grup için de anlamsızdır. Enflasyon ise yüksek kârlı bankalarda anlamlı bir etkiye sahip değilken, düşük kârlı bankalarda pozitif bir etkiye sahiptir. Bu sonuç Tunay ve Silpar (2006)’ın düşük ölçekli bankalarda enflasyonun kârlılığı pozitif etkilediği bulgusunu da desteklemektedir.

5. Sonuç

Türkiye’de finans sektörünün en önemli aktörü bankacılık sektörüdür. Bu nedenle bankacılık sektörünün yapılanması, işleyişi ve sürdürülebilir sağlıklı bir yapıya sahip olması gerek ekonomik büyüme ve gerekse finansal piyasaların istikrarı açısından son derece önemlidir. 2000’li yılların başında “*Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*” çerçevesinde bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasına yönelik olarak önemli adımlar atılmıştır. Bu programın uygulamalarının etkileri 2000’li yılların ortalarından itibaren kendini göstermeye başlamış; bir taraftan bankacılık sektöründe sermaye yeterlilik oranları yükseltilmiş, diğer taraftan düşen enflasyon oranlarının da etkisiyle bankacılık sektörünün hanehalklarına ve firmalara yönelik kredi miktarında artışlar yaşanmıştır. Sektördeki tüm bu iyileşmelere karşın kârlılık oranları ise yıllar itibarıyla azalmıştır. Bu azalma trendi yüksek kârlı bankalar ile düşük kârlı bankalar arasında önemli ölçüde farklılaşmaktadır.

Bu çalışmada 2006-2016 dönemi için Türkiye’de faaliyet gösteren bankalarda bankaya özgü, sektöre özgü ve makroekonomik değişkenlerin banka kârlılıkları üzerindeki etkisi dinamik panel model spesifikasyonu ile Arellano ve Bond (1991) tarafından geliştirilen GMM tahmin yöntemiyle analiz edilmiştir. Bankaların kârlılıkları analiz edilirken sektör, düşük kârlı bankalar ve yüksek kârlı bankalar şeklinde iki gruba ayrılarak, söz konusu banka gruplarında kârlılığa etki eden faktörler arasındaki farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Uygulama sonuçlarına göre hem yüksek hem de düşük kârlı bankalarda bankaya özgü değişkenlerden sermaye yeterliliği, faiz dışı gelir ve verimlilik değişkenleri aktif kârlılığını pozitif etkilemektedir. Faiz dışı gelir değişkeninin her iki grup açısından da tüm belirleyiciler arasında kârlılık üzerinde en yüksek pozitif etkiye sahip olduğu görülmüştür. Bununla birlikte internet bankacılığındaki gelişmelerin özellikle faiz dışı gelirler üzerinde olumsuz etkilere (ücret ve komisyon gelirlerinde azalma yaratması nedeniyle) de sahip olabileceği göz önünde bulundurularak banka yöneticilerinin kârlılıkları pozitif olarak etkileyen diğer faktörler üzerinde yoğunlaşması rasyonel olacaktır.

Bankaya özgü değişkenlerden kârlılık üzerinde negatif etkisi olduğu tespit edilen değişkenler ise yüksek kârlı bankalar için kredi riski, likidite riski ve faiz dışı giderler; düşük kârlı bankalar için ise faiz dışı giderler ve mevduat artış oranıdır. Faiz dışı giderlerin, düşük

kârlı bankalarda çok daha fazla olmakla birlikte, her iki grup için de bankaya özgü değişkenler arasında kârlılık üzerinde en fazla negatif etkiye sahip olan değişken olduğu tespit edilmiştir. Bu durum Türkiye’de özellikle düşük kârlılığa sahip bankalarda faiz dışı giderlerin yönetiminde daha etkin yöntemlerin kullanılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle de özellikle son yıllarda hızla gelişen ve yaygınlaşan internet bankacılığı maliyet yönetiminin, banka yöneticileri tarafından daha etkin olarak ele alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Makroekonomik değişkenlerin ise yüksek kârlılıktaki bankalar için anlamlı bir etkisi olmamakla birlikte düşük kârlı bankalarda enflasyonun kârlılığı pozitif bir biçimde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Son olarak analiz sonuçları sektöre özgü değişkenlerin düşük kârlı bankalar üzerinde anlamlı bir etkisi olmadığını, ancak yüksek kârlı bankalarda özellikle bankacılık sektörü gelişmişliğinin oldukça yüksek ve negatif bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye’de *Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı*’nın sonucunda gelişen ve güçlenen bankacılık sektörünün daha rekabetçi bir yapıya kavuşması yüksek kârlı bankalarda kârlılığın azalmasında en etkili faktör olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla sektördeki gelişmelerin gelecek yıllarda devam ederek, sektörde daha da rekabetçi bir ortamın ortaya çıkabileceği ileri sürülebilir. Bu nedenle banka yöneticilerinin performansı arttıracak faaliyetler konusunda uygulayacakları politikaların öneminin daha da artması beklenebilir.

References

- Abbasoğlu, O.F. & A.F. Aysan & A. Güneş (2007), “Concentration, Competition, Efficiency and Profitability of the Turkish Banking Sector in the Post-Crisis Period”, *MPRA Paper*, 5494.
- Ahamed, M.M. (2017), “Asset Quality, Non-interest Income, and Bank Profitability: Evidence from Indian Banks”, *Economic Modelling*, 63, 1-14.
- Alper, D. & A. Anbar (2011), “Bank Specific and Macroeconomic Determinants of Commercial Bank Profitability: Empirical Evidence from Turkey”, *Business and Economics Research Journal*, 2(2), 139-152.
- Arellano, M. & S.R. Bond (1991), “Some Tests of Specification for Panel data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations”, *Review of Economic Studies*, 58, 277-297.
- Arellano, M. & O. Bover (1995), “Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Component Models”, *Journal of Econometrics*, 68, 29-51.
- Assaf, A.G. & R. Matousek & E.G. Tsionas (2013), “Turkish bank efficiency: Bayesian estimation with undesirable outputs”, *Journal of Banking & Finance*, 37, 506-517.
- Atasoy, H. (2007), “Türk Bankacılık Sektöründe Gelir-Gider Analizi ve Kârlılık Performansının Belirleyicileri”, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Yeterlilik Tezi*, Mart 2007, Ankara.
- Athanasoglou, P. & M. Delis & C. Staikouras (2006), “Determinants of Banking Profitability in the South Eastern European Region”, *Bank of Greece Working Paper*, 06/47.
- Athanasoglou, P.P. & S.N. Brissimis & M.D. Delis (2008), “Bank-Specific, Industry Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability”, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 18, 121-136.

- Aysan, A.F. & S.P. Ceyhan (2008), "What Determines the Banking Sector Performance in Globalized Financial Markets? The Case of Turkey", *Physica A*, 387(7), 1593-1602.
- Baltagi, B.H. (2001), *Econometric Analysis of Panel Data*, 2. Baskı, John Wiley & Sons, Chichester.
- Ben Naceur, S. & M. Goiaed (2008), "The Determinants of Commercial Bank Interest Margin and Profitability: Evidence from Tunisia", *Frontiers in Finance and Economics*, 5(1), 106-130.
- Berger, A.N. & R. DeYoung (1995), "Problem Loans and Cost Efficiency in Commercial Banks, Office of the Comptroller of the Currency", *E&PA Working Paper*, 95-5, December 1995.
- Berger, A.N. & A. Demirgüç-Kunt & R. Levine & J.G. Haubrich (2004), "Bank Concentration and Competition: An Evolution in the Making", *Journal of Money, Credit and Banking*, 36 (3), 433-451.
- Bordeleau, É. & C. Graham (2010), "The Impact of Liquidity on Bank Profitability", *Bank of Canada Working Paper*, 2010, 38.
- Bourke, P. (1989), "Concentration and Other Determinants of Bank Profitability in Europe, North America and Australia", *Journal of Banking & Finance*, 13, 65-79.
- Curak, M. & K. Poposki & S. Pepur (2012), "Profitability Determinants of the Macedonian Banking Sector in Changing Environment", *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 44, 406-416.
- Çalmaşur, G. & H. Daştan, (2016), "Türk Bankacılık Endüstrisinde Piyasa Yapısı ve Kârlılık İlişkisi", *Ege Akademik Bakış*, 16(2), 363-378.
- Coşkun, M.N. vd. (2012), "Türkiye'de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi", *Türkiye Bankalar Birliği*, Yayın No: 280, İstanbul.
- Demirgüç-Kunt, A. & H. Huizinga (1999), "Determinants of Commercial Bank Interest Margins and Profitability: Some International Evidence", *The World Bank Economic Review*, 13(2), 379-408.
- Demirgüç-Kunt, A. & H. Huizinga (2001), "Financial Structure and Bank Profitability", in: A. Demirgüç-Kunt & R. Levine (eds.), *Financial Structure and Economic Growth: A Cross-Country Comparison of Banks, Markets, and Development*, 243-261, Boston: MIT Press.
- DeYoung, R. & K.P. Roland (2001), "Product Mix and Earning Volatility at Commercial Banks: Evidence from a Degree of Total Leverage Model", *Journal of Financial Intermediation*, 10(1), 54-84.
- Dietrich, A. & G. Wanzenried (2011), "Determinants of Bank Profitability Before and During the Crisis: Evidence from Switzerland", *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, 21, 307-327.
- Dietrich, A. & G. Wanzenried, (2014), "The Determinants of Commercial Banking Profitability in Low-, -Middle-, and High-Income Countries", *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 54, 337-354.
- García-Herrero, A. & S. Gavilá & D. Santabábara (2009), "What explains the low profitability of Chinese banks?", *Journal of Banking & Finance*, 33, 2080-2092.
- Goddard, J. & P. Molyneux & J.O.S. Wilson (2004), "The Profitability of European Banks: A Cross-Sectional and Dynamic Panel Analysis", *The Manchester School*, 72(3), 1463-6786.

- Gülhan Ü. & E. Uzunlar (2011), “Bankacılık Sektöründe Kârlılığı Etkileyen Faktörler: Türk Bankacılık Sektörüne Yönelik Bir Uygulama”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 341-368.
- Gürbüz, A.O. & S. Yanık & Y. Aytürk (2013), “Income Diversification and Bank Performance: Evidence from Turkish Banking Sector”, *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*, 7(1), 9-29.
- Fukuyama, H. & R. Matousek (2011), “Efficiency of Turkish Banking: Two-Stage Network System Variable Returns to Scale Model”, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 21(1), 75-91.
- Hawkins, J. & D. Mihaljek (2001), “The Banking Industry in the Emerging Market Economies: Competition, Consolidation, and Systemic Stability: An Overview”, *BIS Papers*, 4, 1-44.
- Hernando, I. & M.J. Nieto (2007), “Is the Internet delivery channel changing banks’ performance? The case of Spanish banks”, *Journal of Banking & Finance*, 31, 1083-1099.
- Hoffman P.S. (2011), “Determinants of the Profitability of the US Banking Industry”, *International Journal of Business and Social Science*, 2(22), 255-269.
- Islam, S. & S.I. Nishiyama (2016), “The determinants of bank net interest margins: A panel evidence from South Asian countries”, *Research in International Business and Finance*, 37, 501-514.
- Jiang, G. & N. Tang & E. Law & A. Sze (2003), “The Profitability of the Banking Sector in Hong Kong”, *Hong Kong Monetary Authority Quarterly Bulletin*, 3(36), 5-14.
- Kılıç, M. (2011), “Cross-Border Bank Acquisitions and Banking Sector Performance: An Empirical Study of Turkish Banking Sector”, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 24, 946-959.
- Kosmidou, K. (2008), “The determinants of banks’ profits in Greece during the period of EU financial integration”, *Managerial Finance*, 34(3), 146-159.
- Olweny, T. & T.M. Shiphoo (2011), “Effects of Banking Sectoral Factors on the Profitability of Commercial Banks in Kenya”, *Economics and Finance Review*, 1(5), 1- 30.
- Onay, C. & E. Özşöz & A.D. Helvacıoğlu (2008), “The impact of Internet-Banking on Bank Profitability-The Case of Turkey”, *Oxford Business & Economics Conference Program*, June 22-24, Oxford, UK.
- Ozgun, O. & M.S. Gorus (2016), “Determinants of Deposit Bank Profitability: Evidence from Turkey”, *Journal of Applied Economics and Business Research*, 6(3), 218-231.
- Özcan, A. & C. Çiftçi (2015), “Türkiye’de Mevduat Bankacılığında Yoğunlaşma ve Kârlılık İlişkisi 2006-2013 Dönemi”, *Niğde Üniversitesi IIBF Dergisi*, 8(3), 1-12.
- Meslier, C. & R. Tacneng & A. Tarazi (2014), “Is Bank Income Diversification Beneficial? Evidence from an Emerging Economy”, *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, 31, 97-126.
- Saona, P. (2016), “Intra- and extra-bank determinants of Latin American Banks’ profitability”, *International Review of Economics and Finance*, 45, 197-214.
- Sayılgan, G. & O. Yıldırım (2009), “Determinants of Profitability in Turkish Banking Sector: 2002-2007”, *International Research Journal of Finance and Economics*, 28, 207-2013.
- Staikouras, C.K. & G.E. Wood (2004), “The determinants of European bank profitability”, *International Business & Economic Research Journal*, 3, 57-68.

- Sufian, F. & M.S. Habibullah, (2009), “Bank specific and macroeconomic determinants of bank profitability: Empirical evidence from the China banking sector”, *Front. Econ. China*, 4(2), 274-291.
- Sufian, F. (2011), “Profitability of the Korean Banking Sector: Panel Evidence on Bank-Specific and Macroeconomic Determinants”, *Journal of Economics and Management*, 7, 43-72.
- Tan, Y. & C. Floros & J. Anchor (2017), “The profitability of Chinese banks: impacts of risk, competition and efficiency”, *Review of Accounting and Finance*, 16 (1), 86-105.
- Taşkın, F.D. (2011), “Türkiye’de Ticari Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler”, *Ege Akademik Bakış*, 11(2), 289-298.
- Tunay, K.B. & A.M. Silpar (2006), “Türk Ticari Bankacılık Sektöründe Kârlılığa Dayalı Performans Analizi-I”, *TBB Araştırma Tebliği Serisi*, Sayı: 2006-01.
- Turgutlu, E. (2014), “Dynamics of Profitability in the Turkish Banking Industry”, *Ege Akademik Bakış*, 14(1), 43-52.
- Türker-Kaya, Y. (2002), “Türk Bankacılık Sektöründe Kârlılığın Belirleyicileri 1997-2000”, *Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu Mali Sektör Politikaları Dairesi Çalışma Raporu: 2002/1*.

Ek: 1

Bankaların Ortalama Aktif Kârlılıkları (ROAA)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ortalama
Halk Bankası	2.81	3.03	2.23	2.92	3.01	2.49	2.60	2.22	1.49	1.35	1.22	2.31
Garanti Bankası	2.45	3.93	2.24	3.05	2.74	2.27	2.00	1.68	1.54	1.44	1.88	2.29
Ziraat Bankası	3.07	3.08	2.30	3.07	2.69	1.35	1.64	1.80	1.78	1.88	1.99	2.24
Akbank	2.92	3.18	2.22	3.01	2.74	1.94	2.04	1.73	1.62	1.36	1.79	2.23
Anadolu Bank	1.99	2.50	2.71	3.34	2.95	1.66	2.75	1.34	1.68	1.41	1.50	2.16
Finans Bank	4.91	2.85	1.53	2.33	2.71	2.01	1.79	1.22	1.24	0.88	1.29	2.07
İş Bankası	1.60	2.19	1.70	2.25	2.43	1.82	1.96	1.64	1.51	1.20	1.60	1.81
Denizbank	2.65	1.60	1.63	2.63	1.87	2.75	2.03	0.88	0.88	0.99	1.50	1.76
Arap Türk Bankası	1.36	0.75	0.47	2.83	2.25	2.32	2.04	1.63	1.99	1.81	1.39	1.71
Yapı ve Kredi Bankası	1.41	1.43	1.83	2.11	2.76	1.93	1.66	2.36	1.12	0.93	1.24	1.71
Citibank	1.39	3.21	1.69	1.47	1.56	0.08	1.22	1.31	2.16	2.18	2.38	1.70
Vakıflar Bankası	2.22	2.59	1.59	2.14	1.67	1.50	1.51	1.32	1.19	1.13	1.37	1.66
Şekerbank	1.46	2.43	2.04	1.79	1.68	0.92	1.66	1.26	1.12	0.45	0.53	1.40
Türk Ekonomi Bankası	1.54	1.30	1.24	1.41	1.76	0.72	1.19	1.10	1.07	1.31	1.24	1.26
Alternatif Bank	1.72	2.77	1.67	1.67	0.70	0.53	0.95	0.83	1.24	0.50	0.06	1.15
HSBC Bank	3.10	3.07	1.78	1.73	1.54	1.15	0.73	0.10	-0.16	-1.01	-1.27	0.98
ING Bank	1.04	1.11	0.96	1.18	0.69	0.41	1.09	0.60	0.49	0.26	1.15	0.82
ICBC Turkey Bank	0.64	1.49	0.43	0.51	0.60	0.73	0.75	1.16	0.33	-0.33	0.18	0.59
Burgan Bank	1.34	0.96	0.40	0.60	0.38	0.82	-0.03	-0.73	0.09	0.54	0.59	0.45
Turkish Bank	1.03	0.22	1.27	0.13	0.33	0.07	0.17	0.00	0.37	0.29	0.38	0.39
Turkland Bank	-0.52	0.10	0.10	0.22	0.19	0.19	0.49	0.41	0.69	0.27	0.24	0.22
Fibabanka	-3.31	-0.35	0.24	-1.56	-1.48	0.31	1.43	0.83	1.01	0.85	0.86	-0.11
Ortalama												1.40

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği İstatistik Raporu.

Çiftçi, C. & D. Durusu-Çiftçi (2019), “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı Sonrası Türkiye’de Banka Kârlılığının Belirleyicileri”, *Sosyoekonomi*, Vol. 27(39), 111-131.